
Hans Jacob Ustvedt og musikken

AKTUELT

ØIVIND LARSEN

Musikalske funksjoner hos hjerneslagpasienter var tema for den medisinske doktoravhandlingen til indremedisineren og den senere kringkastingssjefen Hans Jacob Ustvedt.

Professor Hans Jacob Ustvedt (1903–82) var flink til både å synge og til å spille piano, så det kan hende at dette var en av grunnene til at han valgte et tema fra musikken for sin indremedisinske doktorgrad, som han forsvarte i 1938 (1) (fig 1).

Avhandlingen beskriver hans egne undersøkelser av de musikalske funksjonene hos pasienter som var rammet av hjerneslag og som var innlagt for dette i avd. IX ved Ullevål sykehus i Oslo i årene 1934–37. Dette forskningsarbeidet var ikke lett. Undersøkelsene var kompliserte og kontakten med pasientene kunne strekke seg over år. Det var nødvendig at pasienten hadde hatt en viss befatning med musikk før sykdommen satte inn, slik at det forelå et utgangspunkt. Av 152 pasienter innskrenket hans materiale seg derfor etter hvert til bare 19. Sannsynligvis gjorde det ikke så mye at pasientene var få, for Ustvedts anliggende var av kvalitativ art: Hva kunne bortfall av musikalske funksjoner etter et cerebralt insult fortelle om musikaliteten og dens representasjon i hjernen?

Avhandlingens omfattende litteraturgjennomgang forteller at det allerede da fantes en utbredt interesse for musikken og dens forbindelser til menneskets psykologi, fysiologi og patologi, men det meste som var skrevet var lite eksakt. En åpenbar mangel var uklarhet om hva f.eks. musikalitet innebar. Ustvedt diskuterer dette grundig og viser til behovet for en presis terminologi og en oppsplitting av relasjonen menneske–musikk i avgrensbare, operasjonelle kategorier. En annen mangel var at man ikke hadde gode nok metoder til å undersøke musikalske funksjoner hos mennesker. Som tittelen på avhandlingen sier, var det nettopp selve undersøkelsen som var hans hovedtema.

Musikalitetens vesen

Musikalske funksjoner hos pasienter med hjerneskade er selvsagt ikke det samme som musikalske funksjoner hos friske. I et arbeid fra 1943 (2) diskuterer Ustvedt en del av grunnlagsproblemene mer generelt: Musikalitet har både en reseptiv, en mottakende side, og en ekspressiv, en utøvende side, som igjen kan deles i reproduktive egenskaper, dvs. evne til å fremføre musikk, og produktive egenskaper, evnen til selv å skape musikk.

Ustvedt fant det rimelig å betrakte disse enkeltkomponentene i musikaliteten i lys av musikkens innvirkning på menneskene. Der er det for det første en gruppe følelsesmessige faktorer. At musikk kan fremkalle følelser, kan de fleste bekrefte. Men i stor grad er slike faktorer resultat av assosiasjoner og kulturell tillæring – hva som er trist musikk, hva som er muntert, etc. For det andre er det faktorer som har med musikkens forhold til *tiden* å gjøre, dvs. rytme, takt og tempo, men dette er faktorer i musikaliteten som kan være til stede også uten musikk. En tredje gruppe er de faktorene som er helt spesielle for musikk, som er kompliserte og høytstående, og som blant annet henger sammen med å oppfatte musikalske figurer, former og komplekser og fastholde dem i erindringen.

Helt basalt i evnen til å forholde seg til musikk ligger imidlertid evnen til å oppfatte forandringer i tonehøyde, både horisontalt i danningen av en melodi, og vertikalt når toner utgjør en harmoni. Denne egenskapen er for øvrig i avhandlingen betegnet med det velklingende ord *Tonunterschiedsempfindlichkeit*.

Figur 1 Faksimile av doktoravhandlingen. Foto Ø.Larsen

Musikken og medisineren

Ustvedts arbeider om musikk er gjennomsyret av en genuin og vedvarende kjærlighet til musikk og en nysgjerrighet overfor den. Ser vi på hans publikasjonsliste (3), finnes det flere artikler som har med musikk å gjøre, selv om hans medisinske spesialfelt, tuberkulosen, dominerer.

Etter medisinsk embetseksamen i 1927 var Ustvedt stort sett å finne ved de indremedisinske avdelingene ved Ullevål sykehus og Rikshospitalet. Han var aktiv i motstandsbevegelsen under den annen verdenskrig. Han måtte reise til Sverige og fikk der sentrale verv for norske eksilmyndigheter. I perioden 1951–62 var han professor i indremedisin ved Universitetet i Oslo, fra 1959 som overlege ved medisinsk avdeling B ved Rikshospitalet.

Ustvedt med snadde og tangenter. Fra venstre studentene Per Vaglun, en ukjent, Truls-Eirik Mogstad, Rolf A. Slaastad og Ståle Lyngstadaas. Foto Ø. Larsen 1959

Bildet av Ustvedt ved flygelet og med medisinstudenter rundt seg, er fra hans professortid. Det er tatt i 1959 og viser hvordan han brukte musikken i sin sosiale kontakt med studentene. 1950-årene var fortsatt en nokså autoritær tid. Professorer følte ofte nokså opphøyde. Men Hans Jacob Ustvedt var ikke det. Han bidrog med sang og musikk, kombinert med en lun humor som hadde en glidning mot det burleske.

Ustvedts kulturinteresser tok overhånd til slutt. I perioden 1959–62 var han formann i Kringkastingsrådet som et av sine mange biverv. I 1962 brøt han over tvert med medisinen og ble Norsk Rikskringkastings sjef frem til 1972. Innsidere i NRK-bygningen fortalte at han hadde flygel på kontoret.

LITTERATUR

1. Ustvedt HJ. Ueber die Untersuchung der musikalischen Funktionen bei Patienten mit Gehirnleiden, besonders bei Patienten mit Aphasie, Helsingfors: Mercators Tryckeri, 1937. (Acta med. scand. 1937: Suppl.96; 1–737.)
2. Ustvedt HJ. Musikalsk psykologi og psykopatologi. I: Sandvik OM, red. Norsk musikkgransking, årbok 1942. Oslo: Tanum, 1943: 48–56.
3. Storstein O. Minnetale over professor dr.med. Hans Jacob Ustvedt. Det Norske Videnskaps-Akademi, Årbok 1982. Oslo: Universitetsforlaget, 1984.

Publisert: 20. april 2000. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 24. juni 2026.